

”מגיע למקום קרוב אליך?”

הפוליטיקה והאפשרויות של פדגוגיה ביקורתית של חינוך מבוסס מקום

מדיניות החינוך המודרנית שמה דגש על נושאים של למידה גלובלית, אך עם זאת רואה חשיבות רבה בפיתוח חינוך בהקשר המקומי. הפדגוגיה של חינוך-מבוסס-מקום (Place Based Education, PBE) מהווה שינוי חשוב על רקע הגישה הכללית של תכניות הלימודים ומבחנים הקובעים סטנדרטים. תומכי חינוך-מבוסס-מקום טוענים, כי הוא מעניק לצעירים תחושת שייכות ההופכת אותם מצרכני ידע ליצרני ידע וכי הוא מעשיר את החינוך באמצעות למידה קהילתית. מנגד, מבקרי גישת החינוך-מבוסס-מקום טוענים, כי חינוך מקומי וקהילתי הוא נטול בסיס תיאורטי מדעי ופרספקטיבה ביקורתית ואינו מצליח לקשר בין התופעות המקומיות לתופעות העולמיות. במאמר הנוכחי נסקור את הטענות העיקריות של תומכי גישת ה-PBE והפדגוגיה הקהילתית ומתנגדיה.

מחקרים מצביעים על החשיבות הגדולה של מקום וקהילה בכינון אישיות וזהות. ההסתכלות שלנו על העולם תלויה במידה ניכרת במאפיינים הגיאוגרפיים, התרבותיים והחברתיים של מקום מגורינו. לכן, מחנכים פרוגרסיביים, כמו דיווי, שמו דגש מיוחד על הצורות של למידה ניסויית, הקשורה באופן ישיר לסביבה ולקהילה. לאחרונה, חינוך-מבוסס-מקום הפך לחלק מתנועה רחבה שקמה כתגובה לגלובליזציה ולאתגרים סביבתיים ולכן היא בעלת גוון פוליטי חזק יותר.

חינוך-מבוסס-מקום הוא ניסויי ורב-תחומי, מנסה לבנות את הקשר בין התלמיד לסביבתו המקומית ולקהילה. נטען כי הסתמכות על הקהילה תעלה את מעורבות התלמידים ותקדם את תפקידם הפעיל בתהליך רכישת הידע ובמקביל תממש את הפוטנציאל של ההון התרבותי הטמון בקהילה ובסביבה הטבעית שבה הקהילה נמצאת. גם התופעה ההולכת ומתרחבת של ניכור וניתוק התלמידים מבתי הספר מצביע על הצורך של התקרבות בין בתי הספר לקהילות.

בעקבות כך, גישת החינוך-מבוסס-מקום נמצאת במוקד של רפורמות רבות. הפדגוגיה הקהילתית מציעה אלטרנטיבה לתכניות הלימודים הסטנדרטיות ומאשרת את חשיבות הידע המקומי. התפיסה החברתית העומדת מאחורי חינוך-מבוסס-מקום טוענת, כי צעירים יכולים לתרום ולפתח אזרחות טובה באמצעות חוויות למידה המוטמעות בהקשר הקהילתי והתורמות לבינוי הקהילה. פדגוגיה קהילתית לא רק מסייעת להעלאת הישגים לימודיים, אלא מפתחת קשרים חזקים בין תלמידים לקהילה ומחזקת את מחויבותם לפעול כאזרחים מעורבים ואכפתיים. חינוך-מבוסס-מקום תורם גם לפיתוח החיים הקהילתיים וגם לאיכות הסביבה. מחקרים אמפיריים שנעשו בארצות הברית הראו, כי חינוך-מבוסס-מקום מקדם מעורבות אזרחית ומבטיח הישגים לימודיים העומדים בסטנדרטים הלאומיים. גם מחקרים שנעשו באוסטרליה מראים, כי הרחבת הלימודים הקהילתיים הביאה לשיפור בהשתתפות התלמידים ובהישגים האקדמיים, במיוחד בקרב תלמידים בסיכון לנשירה. חינוך-מבוסס-מקום ופדגוגיה קהילתית עשויים להציע לתלמידים משאבים חדשים לפיתוח הזהות ודרכים חדשות של כינון משמעות באמצעות

התקציר מבוסס על המאמר:

McInerney, P., Smyth, J., & Down, B. (2011). 'Coming to a place near you?' The politics and possibilities of a critical pedagogy of place-based education. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 39(1), 3-16.

בניית שייכות למקום ולקהילה. אך השילוב בין חינוך-מבוסס-מקום לבין תכנית לימודים חיצונית ואחידה והפרקטיקה של הערכה באמצעות מבחנים שכוללים סטנדרטיים קבועים מונעים התפתחות פדגוגיות ביקורתיות, שעשויות לגרום לניתוח מעמיק של הדרה ונושאים חברתיים אחרים, העומדים על הפרק בקהילות רבות. בהיעדר תמיכת המערכת בפרספקטיבה הביקורתית, מורים מסתפקים בגישה צרה, התורמת לשעתוק היחסים המאפיינים את המצב הקיים.

על אף שמחקרים רבים תומכים בגישה של חינוך-מבוסס-מקום יש להצביע גם על מספר דילמות העולות ממנה, המעוררות תהיות ביקורתיות אחדות:

א. קיימת נטייה להציג את המונחים "מרחב" ו"קהילה" באופן אידיאלי כמצב אוטופי נתון ולא כתהליך. אך בפועל מונחים אלה ותחושת השייכות לקהילה ולמקום מושפעים מהשיח הפוליטי הדומיננטי, כאשר קהילות רבות רחוקות מלהיות הבית האידיאלי, אלא משעתקות ומכוננות מחדש את יחסי ההדרה ואי השוויון הקיימים בחברה. בתנאים הללו התפיסה הפדגוגית הדוגלת בהעמקת הקשר בין תלמידים לקהילה כמקור השתייכותם, ללא ניתוח ביקורתי של מאפייניה, היא בעייתית.

ב. פדגוגיה קהילתית וחינוך-מבוסס-מקום חייבים להיות ביקורתיים, אחרת הם עלולים לחזק את תכניות הלימודים ההגמוניות ולשעתק את יחסי ההדרה ואי השוויון.

ג. הנטייה של חינוך-מבוסס-מקום להתמקד בידע מקומי כרוכה לעיתים בהתעלמות מהידע האוניברסלי החיוני. יש למצוא את האיזון בין שניהם, המאפשר להכין את התלמידים להיות אזרחים מעורבים בעולם.

ד. קיימת נטייה לראות בפעילות מקומית אמצעי אוניברסלי לפתרון בעיות חברתיות וסביבתיות. בפועל, ניתוק בין הנושאים המקומיים למציאות המקרו-פוליטית בחברה אינו מותר סיכוי הצלחת המאמצים לבנות ולשנות את המרחב הקהילתי. על הקבוצות הקהילתיות לא להגביל את עצמן לפעילות במסגרת הקהילתית והסביבתית-מקומית בלבד, אלא ליטול חלק במאבקים רחבים יותר למען הסביבה והצדק החברתי.

מכאן מובן הצורך לקשר בין חינוך-מבוסס-מקום והפדגוגיה הקהילתית לבין הפדגוגיה הביקורתית. למעשה, ניתן לראות בשתי הפדגוגיות האלה שני חלקים של מכלול אחד, המשלימים זה את זה. ההיבט הביקורתי בתוך חינוך-מבוסס-מקום ובתוך הפדגוגיה הקהילתית מאפשר לצעירים למצוא את הקשר בין הנושאים הגלובליים לבין הקהילה והסביבה שבה הם חיים ונותן להם כלים להתמודד עם אי-שוויון והדרה הקיימים בקהילותיהם.

כך, למשל, במסגרת לימודי המקום והעמקת הקשר בין תלמידים לקהילותיהם יש לשאול את השאלות הבאות:

- א. מה הם המאפיינים הטובים ביותר של קהילתנו? כיצד ניתן לשפר אותה?
- ב. מה יכולים לספר לנו מקומות הזיכרון והארכיטקטורה הציבורית על המורשת הקהילתית ועל הערכים הקהילתיים? איזה קבוצות אינן מיוצגות?
- ג. כיצד ניתן להגיע לתיאור מדויק וייצוג כולל יותר של מורשת קבוצות שונות בתוך הקהילה ובבית הספר?
- ד. מה היא איכות הסביבה? באיזו מידה הפרקטיקות הקיימות בקהילה ומחוצה לה מסייעות לשמור על איכות הסביבה?

ה. מה הם הנכסים החברתיים, הכלכליים והתרבותיים של הקהילה? האם בקהילה קיים צדק חלוקתי?
כיצד ניתן להתקדם לקהילה צודקת יותר?
ו. כיצד מתבצע תהליך קבלת ההחלטות בקהילה? האם יש קבוצות שאינן מיוצגות וקולות שלא נשמעים?
כיצד ניתן לבנות קהילה וחברה דמוקרטיות יותר?

קידום הגישה הביקורתית במסגרת חינוך-מבוסס-מקום והפדגוגיה הקהילתית דורש פיתוח תכנית לימודים המשלבת בין הניתוח הביקורתי לבין תפיסת הקהילה והסביבה כמקום השתייכות, מתוך מחויבות לקיימות סביבתית ולצדק חברתי.